

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Светлозара Лесева на тема „Лексикална семантика и семантична реализация на аргументите (при префигирани глаголи в българския език)“

проф. д.ф.н. Руселина Ницолова

Дисертацията на Светлозара Лесева „Лексикална семантика и семантична реализация на аргументите (при префигирани глаголи в българския език)“ е посветена на важна и неразработвана досега тема в българското езикознание, при това изключително трудна, тъй като засяга различни области на граматиката и лексикалната семантика. Дисертацията има обем от 308 стр. и се състои от увод, 4 глави, заключение, библиография и 4 приложения.

Уводът съдържа: мотивация на изследването, цели, задачи, източници на данните за анализ, методология, използвани корпуси и лексикографски ресурси, кратко представяне на дисертацията. Мотивацията на изследването се определя от начина на представяне на лексикалните единици в Българския wordnet като свързани с релации и организирани в естествени класове синонимни множества. За да се идентифицират множествата от деривационно свързани глаголи, описващи дадена ситуация, и да се установи принадлежността на префигираните глаголи към определен семантичен клас, е необходима съпоставка с мотивиращия глагол, като се изследват взаимодействията между представки и основи (стр. 10). Представките могат да променят тематичната структура – броя и семантичния тип на аргументите и синтактичното им изразяване. Целта на дисертацията е да проучи взаимодействието между представки и предикати и да се опише как префиксацията изменя тематичните и акпектуалните свойства на изходните предикати и как това се отразява

върху синтактичното изразяване на задължителните участници и морфологичните свойства на глаголите (стр. 13).

Лесева си поставя следните задачи:

1. Да се посочат семантичните фактори, които определят аргументната реализация и отношението им към взаимодействието между представки и предикати;
2. Да се избере формализъм за представяне на лексикалносемантичната структура на изходните и префигираните предикати;
3. Да се изясни механизмът на префиксацията и да се опише взаимодействието ѝ с тематичната и аспектиалната структура, както и влиянието ѝ върху синтактичната реализация на аргументите и вида на предикатите;
4. Да се представи типология на взаимодействията между представки и основи с оглед на промените в тематичната структура и в аргументната реализация.

Основна част от анализирания данни са 1099 синонимни множества от Българския wordnet, както и 7000 глагола с представки от БТР, като са използвани данни и от други речници, от научни трудове и други печатни и онлайн източници.

В увода е представена подробно и използваната методика при анализа, с която се установява какви промени са настъпили вследствие на префиксацията в тематичната и аспектиалната структура на предикатите. Посочени са и използваните корпуси и лексикографски ресурси: РБЕ, БТР, БНК, Интернет. Предложено е и кратко резюме на дисертацията.

Първата глава е озаглавена „Теории за лексикално-концептуалната структура в съвременната лингвистична литература и представянето на българските префигирани предикати“. Лесева разглежда теориите за семантичните роли и тематичните йерархии , за лексикално-концептуалната структура на Гримшоу, Тени, Даути, за предикатната декомпозиция в Граматиката на ролята и референцията, за събитийните структури на Рапапорт-Ховав и Левин, за семантиката на фреймовете, ФреймНет, за представянето на българските префигирани глаголи и за лексикално-семантичните описания на глаголите в българската езиковедска литература. В заключение тя заявява, че в работата си ще използва семантичните фреймове и метода на лексикалната декомпозиция. Авторката показва много добро познаване на разглежданата литература (чужда и българска) и критически преценява отделните теории, напр. напълно основателно възразява на Гриймшоу, че каузацията сама по себе си не определя аспектиалността (стр. 37), посочва слаби места и в други теории и прави много добра съпоставка между авторите от гледна точка на различни показатели, като проявява голям интерес към теориите, различаващи тематична и аспектиална структура на предикатите. Заслужават положителна оценка задълбочаването в лингвистичните теории и способността за теоретично мислене, които демонстрира Лесева.

Втората глава от дисертацията е посветена на взаимодействието на представките с аспектиалната структура на предикатите. Дисертантката приема идеите на Крифка и Филип, че голяма част от представките квантифицират ситуациите и че имат функцията да експлицират вътрешноприсъща скала или да въведат скала, спрямо която „се измерва „ протичането на ситуацията. Не става ясно обаче защо наличието на скала прави възможно ситуацията да кулминира, т.е. да достигне предела си (максималната стойност на скалата)

(стр.19) . Ако човек изяде парче от ябълката или цялата ябълка, или няколко ябълки, пак действието се мисли като пределно. Не мисля, че винаги пределът е свързан с максималната стойност на скалата, която при някои глаголи е невъзможна, но въпреки това те означават пределно действие, срв. *Аз почетох малко /* много*. Освен това бих искала да разбера какви са стойностите на двукомпонентните скали, напр. в *убия/ убивам*. Струва ми се, че Лесева би могла да допълни мнението на Падучева, че при ретроспективата наблюдателят възприема ситуацията като цялостна в плана на миналото, а в синхронна перспектива – като развиваща се в плана на едновременността, с твърдението, че и в плана на бъдещето, макар че не е наблюдател, говорещият може да мисли ситуацията като цялостна или развиваща се – затова в български има форми за бъдеще време от двата вида, образувани по един и същ модел, за разлика от повечето славянски езици.

Третата глава от дисертацията е основна за предлаганото описание. В нея се изследват измененията в тематичната структура и аргументната реализация вследствие на префиксацията. Подробно са описани каноничното и неканоничното взаимодействие между представките и изходните глаголи. Каноничното взаимодействие се реализира с три разновидности: дефиниране на абстрактна скала от представки с абстрактно значение, т.е. т. нар. десемантизирани, или празни представки, идентична скала, при която представката има същото лексикално значение като основата, модифицирана скала, при която представката видоизменя лексикалното значение на глагола. Точно е посочено, че една и съща представка може да реализира идентична, модифицирана и неканонична скала, при която настъпват изменения в тематичната структура, както и въобще съществени изменения в лексикалното значение, напр. *метна – наметна/ намятам*.

Неканоничната скала е „лексикална скала, чиито компоненти – измерението, множеството от възможните стойности и критерият за подредба – са различни от скалата на предиката“ (стр. 171-172). При тази скала неканоничен ядрен участник се превръща в каноничен ядрен участник и обратно – каноничен ядрен участник се превръща в неканоничен ядрен участник. Лесева разглежда и други конфигурации: периферен участник става каноничен ядрен участник, а каноничен ядрен участник става имплицитен, както и конфигурацията, при която екстратематичен участник се превръща в каноничен ядрен участник, а ядрен участник се превръща в имплицитен участник. Представени са и случаят, когато каноничен ядрен участник (m) се превръща в каноничен ядрен участник (p), където m и p са различни измерения, както и случаят, когато каноничен ядрен участник (R) се замества от каноничен ядрен участник (L), като R и L са различни, напр., *наговарвам се, натич(в)ам се* и под.

Лесева разглежда и индуциране на скала при нескаларни глаголи, когато неканоничен ядрен участник/ неядрен участник се превръща в каноничен ядрен участник, както и лексикализиране на скала чрез профилиране от представката. Авторката се спира и на въпроса за отношението на глаголните алтернации към префиксацията. Отделен раздел е посветен на дефинирането на външна скала с надлексикалните представки *по-* и *на-*, които означават съответно ‘(по)-малко’ и ‘много’. Не са ясни основанията на Лесева за пренебрегване на вече описаните случаи на външна градуална скала в рамките на синонимни множества от префигирани глаголи, в която ролята на основна точка играе понятието за норма, напр. *полежа, отлежа, излежа, належа се, залежа се; поседя, заседа се, преседя* и под.

Четвърта глава представя изследване на префигирани глаголи с представка *на-* с локативно значение, които активират фрейма

Запълване, който кореспондира с фреймовете *Изобилстване* и *Украсяване*. И в тази глава се прилага методологията, разработена в предходните глави, като се разглеждат и префигирани глаголи, образувани от думи от друга част на речта. Изследват се предимно неканоничните взаимодействия и се обръща специално внимание на взаимодействията между фреймовете.

Заклучението съдържа обобщение, приноси и насоки за бъдеща работа. Приносите са точно посочени, а авторефератът добре отразява съдържанието на дисертацията. Библиографията на работата е доста подробна (18 стр.), като са включени всички важни трудове по темата от чуждата и нашата литература. Езикът на дисертантката е общо взето ясен и точен, но текстът на много места се чете много трудно, защото липсват примери, особено в теоретичните части. Няма и списък на използваните съкращения, което също затруднява читателя. При цитиране на повече трудове авторите са подредени по азбучен ред, а не според годините на излизане на трудовете им, което е за препоръчване. Докторантката има 18 публикации, част от които са в съавторство.

В заключение бих искала да обобщя, че, макар и да е колекция от семантично-синтактични етюди, разглежданата дисертация представлява пръв сериозен опит за проучване на ролята на представките при промените в тематичната и аспектиалната структура на префигираните предикати и в реализацията на техните аргументи и адюнкти. За да се стигне до необходимите обобщения за цялото лексикално множество на префигираните предикати, както и за отношението им към различните фреймове, е необходим дългогодишен труд от много учени. Положително трябва да бъде оценен начинът на представяне на семантиката на предикатите, избран от Лесева, чрез семантичната декомпозиция, най-добре разработена в Граматиката на ролята и референцията. Добре е

използвана в описанието и семантиката на фреймовете, в повечето случаи според Wordnet, тъй че резултатите от работата на Лесева могат да намерят практическо приложение при последователното отразяване на префигираните глаголи с обща инвариантна семантика в лексикографските ресурси и по-специално в Българския wordnet. Най-важният теоретичен принос в работата на Лесева е предложеният модел за описание на отношението между изходните основни глаголи и префигираните от лексикално-семантична и синтактична гледна точка. Съществен приносен момент е и предложената типология, може би засега не цялостна, за видовете промени в аргументната и неаргументната структура на префигираните глаголи. Анализът на примерите е общо взето правилен, като има и отделни неточности. Биха могли да се оспорят някои примери като **Тя си изпръска парфюма върху дрехите ми* (смятам, че примерът е граматичен), също и изречението **Нина изяде шоколада в продължение на две минути* става възможно при променен словоред и в състава на сложно съчинено изречение, където разглежданият глагол влиза в поредица от действия *В продължение на две минути Нина изяде шоколада и се омаза до ушите*. Мисля, че е граматично и изречението *В продължение само на две минути Нина изяде целия шоколад*, където е включена фокусиращата частица *само*, която е свързана с пресупозицията *по-малко от нормалното, очакваното време за представеното събитие*, а *целия* подчертава голямото количество на шоколада, което контрастира с времето за изяждането му, т.е. означава се контраст между темпоралния и обектния квантификатор. Привеждам тези примери, за да покажа, че семантиката на изказването и свързаната с нея аргументна структура в различните й актуализации е функция с много променливи, в която глаголната представка не е единствената, макар че играе важна роля. В българския език е много важно влиянието на информационната структура не само при актуализацията на аргументната структура, но и при строежа на цялото изказване.

Списъкът на насоките за бъдещи проучвания, който дава Лесева, би могъл да бъде доста разширен например със следните теми: семантичното отношение между представките и суфикса *-н* при перфективните глаголи, префигираните глаголи и употребата им в различните времена и залози, семантичното взаимоотношение между представките и лексикалните темпорални модификтори (малък опит за подобно осветляване има в работата), семантично взаимоотношение между представките и квантификаторите и детерминаторите на аргументите на предиката и ред други.

Направените критични бележки и препоръки в никакъв случай не омаложават важното приносно значение на дисертацията.

Затова с пълна убеденост препоръчвам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Светлозара Илиева Лесева за дисертацията ѝ на тема „Лексикална семантика и семантична реализация на аргументите (при префигираните глаголи в българския език)“.

София, 09.09.2012 г.

Рецензент:

(проф. д.ф.н. Руселина

Ницолова)